

EU TECHNICAL ASSISTANCE
TO CIVIL SOCIETY ORGANISATIONS
IN THE WESTERN BALKANS AND TÜRKIYE

Smernice DG NEAR
za podršku EU
civilnom društvu
u regionu proširenja
2021–2027

Izveštaj o proceni stanja za 2023. godinu

ANEKS 3
ANALIZA ZEMLJE
KOSOVO

Funded by
the European Union

Ovu studiju sproveo je tim istraživača pod nadzorom projekta EU TACSO 3.

Vodeći ekspert i glavni autor: Snježana Bokulić

Analitičar podataka i ekspert za anketu: dr Blerina Metanj Subashi

Autori Analiza za zemlje:

Natasha Mazari – Albanija

Marina Riđić – Bosna i Hercegovina

Sara Salihu – Kosovo*

Aleksandra Gligorović – Crna Gora

Marija Armenski – Severna Makedonija

Jelena Pajović van Reenen – Srbija

Özge Konuralp – Turska

Vođa tima EU TACSO 3: Richard Allen

Pravni savetnici:

Dr Ersida Teliti – Albanija

Selim Kulić – Bosna i Hercegovina

Miljan Vlaović – Crna Gora

Maja Atanasova – Severna Makedonija

Dr Robert Sepi – Srbija

Vanredni prof. dr Ulaş Karan – Turska

Lektura verzije na engleskom jeziku: prof. Jonathan Boulting M.A. (Eng. Lit. Trinity, Cantab)

Prevod na srpski jezik: Jelena Marković

Lektura verzije na srpskom jeziku: Jelena Pajović Van Reenen

Grafički dizajn: Bojan Ivanović, Brigada Design

Beograd, Srbija, jun 2024. godine

<https://tacso.eu>

Uvod

Analiza pred vama predstavlja Aneks Smernicama DG NEAR za podršku EU civilnom društvu 2021– 2027: Izveštaj o proceni stanja za 2023. godinu.

U Smernicama su navedeni rezultati na koje je usmerena podrška EU civilnom društvu u regionu proširenja u ovom sedmogodišnjem periodu. Procena pruža podatke o stanju u odnosu na indikatore navedene u Smernicama za 2023. godinu i poređenje sa 2021. godinom kada je urađena početna procena stanja, ujedno i referentna godina.

U aneksu je predstavljen sažetak podataka za procenu stanja na Kosovu u odnosu na svaki od 59 indikatora koji su navedeni u Smernicama. Ovaj aneks bi trebalo čitati zajedno sa glavnim izveštajem koji je dostupan na veb-stranici tacso.eu.

Metodologija

Glavni izveštaj i analiza korisnika IPA sredstava zasnivaju se na podacima prikupljenim iz primarnih i sekundarnih izvora. Primarno istraživanje obuhvatilo je Anketu OCD (organizacija civilnog društva) i državnih službenika, kao i pravnu analizu relevantnih zakona. U cilju prikupljanja relevantnih informacija i podataka izvršen je pregled sekundarnih izvora poput izveštaja koje su izradile OCD, nacionalne institucije koje se bave ljudskim pravima, Vlada i drugi. Prikupljanje i analiza podataka odnose se na 2023. godinu koja se poredi sa početnim stanjem iz 2021. godine.

Anketa državnih službenika sprovedena je u periodu između 27. februara i 13. marta 2024. godine. Cilj je bio da se prikupe stanovišta odabranih državnih službenika koji u svom radu blisko sarađuju sa OCD o konkretnim relevantnim indikatorima. Anketu su većinski činila zatvorena pitanja i popunjavala se anonimno. U okviru ankete koja je sprovedena za Kosovo, od državnih institucija na Kosovu primljeno je 13 odgovora.

Procena kapaciteta i otpornosti OCD bazira se na Anketi OCD koja je distribuirana u periodu između 31. januara i 19. februara 2024. godine. Anketa je bila otvorena za sve OCD koje su želele da učestvuju. Anketa je distribuirana različitim kanalima uz podršku OCD, mreža OCD i Nacionalnog resurs centra, agencija UN, Delegacije Evropske unije na Kosovu, međunarodnih organizacija i javnih institucija kako bi se osigurao obuhvat širokog raspona OCD. Relevantnost odgovora osigurana je u fazi čišćenja podataka kada su isključeni ispitanici koji su naveli da ne pripadaju ciljnoj grupi. Na osnovu broja primljenih važećih odgovora, margina greške bila je ispod 10%. Margina greške je statistički izračunata koristeći broj OCD upisanih u zvanični Centralni registar Kosova kako bi se utvrdila veličina populacije.

Anketa OCD je prosleđena velikom broju OCD, a primljeno je ukupno stotinu i pet (105) validnih odgovora od kosovskih OCD.

Skoro polovina ispitanika, 46%, bili su izvršni direktori u organizaciji, 23% su bili menadžeri i 14% viši menadžeri.

Šezdeset procenata OCD koje su učestvovalе u anketi radi na lokalnom nivou, 50% njih u glavnom gradu. Pedeset jedan odsto ispitanika identifikovalo se kao žene, 47% kao muškarci i samo 1% kao nebinarni.

Približno tri petine ispitanika, 61%, bilo je staro 31 godinu ili više; 28% je imalo više od 51 godine starosti. Četvrtina ispitanika, 30%, identifikovalo se da pripada zajednici, manjinskoj ili marginalizovanoj grupi. Od onih koji su naveli da pripadaju takvoj grupi, 3% se identifikovalo kao osoba sa invaliditetom, 4% kao pripadnik/ca romske, aškalijске ili egipatske zajednice, dok se niko nije identifikovao kao pripadnik LGBTQ+ zajednice.

Osamdeset dva posto OCD koje su učestvovalе u anketi osnovano je pre dve decenije, dok je skoro polovina njih, 40%, formirana u periodu između 2011. i 2021. godine. Samo 4% OCD koje su uzele učešće u anketi osnovano je 1990. godine ili ranije. Doslovno svi ispitanici, odnosno 98% njih, dolaze iz zvanično registrovanih organizacija. Skoro polovina anketiranih OCD, 49%, registrovano je kao udruženje građana; 15% bile su fondacije.

Najveći udeo anketiranih OCD, 28%, izjavilo je da radi u sektoru obrazovanja, istraživanja i inovacija, 24% sa mladima, 23% u oblasti socijalne inkluzije, 21% u oblasti socio- ekonomskog razvoja; 19% radi na pitanjima prava manjina i nediskriminacije, dok je jednak procenat od 13% aktivan na polju ljudskih prava ili zaštite životne sredine i klimatske akcije.

Više od polovine OCD koje su učestvovalе u anketi, 64% njih, su male organizacije koje su u trenutku sprovođenja ankete imale između 1 i 10 stalno zaposlenih sa punim ili pola radnog vremena i volontere. Samo 6% uključenih OCD angažovalo je 51 ili više zaposlenih i volontera.

Skoro polovina anketiranih OCD, 49%, imala je godišnji promet do 25.000 €. Dvadeset odsto ispitanika izjavilo je da je godišnji promet njihovih OCD iznosio između 100.001 evra i 500.000 €, dok je 9% navelo da je godišnji promet njihove organizacije premašio 500.000 €.

Procena u odnosu na indikatore

Prikupljeni podaci poslužili su kao osnov za analizu stanja u 2023. godini u odnosu na svaki od indikatora i poređenje vrednosti u odnosu na početno stanje iz 2021. godine.

Prikupljeni podaci poslužili su kao osnov za analizu stanja u 2023. godini na Kosovu u odnosu na svaki od indikatora.¹ Pregled i procena indikatora izvršeni su primenom istog metoda koji je korišćen u proceni početnog stanja. Da bi se obezbedilo viši stepen jasnoće i tačnosti procene, metodologija za tri indikatora je poboljšana dodatnom analizom.² Izmene za pojednostavljenje Ankete OCD uticale su na osam indikatora za koje je početna vrednost iz 2021. godine ponovo proračunata.³

Za indikatore koji podrazumevaju normativnu procenu, kao što je usklađenost sa zakonodavstvom ili standardima, korišćen je sledeći "sistem semafora" da bi se obezbedio brzi vizuelni vodič:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

4 – ispunjava većinu standarda

3 – umereno ispunjava standarde

2 – minimalno ispunjava standarde

1 – ne ispunjava standarde

Sistem semafora primenjen je na one indikatore gde se procena smatrala smislenom. Zasnivala se ili na podacima prikupljenim putem Ankete OCD ili kroz detaljnu analizu važećih zakona, javnih politike i

1 Sledeći indikatori nisu bili predmet pregleda za 2023. godinu: 1.7.b; 1.10.e; 2.1.b; 2.1.c; 3.2.b; 3.8.c. Ovi indikatori su isključeni iz pregleda jer prikupljanje podataka za njihovu procenu nije bilo moguće ili zato što jezik indikatora nije bio dovoljno specifičan da omogući dosledno prikupljanje i analizu podataka.

2 Procena sledećih indikatora je unapređena dodatnom analizom: 1.2.a, 1.3.b; 1.6.b.

3 Ponovni proračun početne vrednosti izvršen je za sledeće indikatore: 1.1.a; 1.4.a; 1.5.b; 1.7.d; 1.9.a; 3.3.a; 3.4.a.

procedura u odnosu na standarde. Obrazloženje procene dostupno je u izveštajima o konkretnim IPA korisnicima i povezanoj analizi koji su priloženi u Aneksima 1–7.

Preostali indikatori pružaju pregled trendova godina-za-godinu nadograđujući se na početne vrednosti ustanovljene 2021. godine.

U izveštaju su objedinjene procene i nivo sprovođenja pojedinačnih indikatora prateći strukturu specifičnih ciljeva u okviru svake od tri oblasti.

Specifični cilj 1

Uspostavljeno podsticajno okruženje u kom civilno društvo može da obavlja svoje aktivnosti.

SC 1.1. Svi pojedinci i pravna lica u regionu proširenja mogu da osnuju, priključe se i učestvuju u neformalnim, i/ili registrovanim organizacijama, mogu mirno da se okupljaju i slobodno da se izražavaju.

Indikator 1.1.a: Stepen u kojem relevantno domaće zakonodavstvo obezbeđuje sledeće:

- Udruženja se mogu osnivati ili registrovati bez diskriminacije po bilo kom osnovu;
- Ne postoje nezakonita ograničenja obima njihovih aktivnosti ili rada na ostvarivanju ciljeva;
- Do njihovog ukidanja može da dođe isključivo na osnovu odluke nezavisnog i nepristrasnog suda;
- Ne postoje nezakonita ograničenja slobode mirnog okupljanja;
- Slobodu izražavanja koriste svi, ne nameću se nezakonita ograničenja.

2021:

4 – ispunjava većinu standarda

2023:

4 – ispunjava većinu standarda

Generalno, Zakon o **slobodi mirnog okupljanja** ispunjava međunarodne standarde u oblasti ljudskih prava. Usvajanje novog Zakona o javnim okupljanjima smatra se pozitivnim napretkom u zakonodavstvu u poređenju sa procenom iz 2021. godine.

Do kraja 2023, u domaćem zakonodavstvu nije bilo izmena u pogledu slobode izražavanja. Zakon o **slobodi udruživanja** i podzakonski akti koji iz njega proizilaze ispunjavaju međunarodne standarde u oblasti ljudskih prava². Međutim, među identifikovanim izazovima kada se radi o sprovođenju zakona ističe se povećanje broja napada na novinare, posebno tokom protesta i barikada na severu Kosova gde većinski živi srpsko stanovništvo, čime se naglašavaju i prisutni izazovi za medijski pluralizam i bezbednost. Javno tužilaštvo Kosova tek treba da podigne optužnice u ovim predmetima³.

Od procene sprovedene u 2021. doneti su novi zakonski propisi. U novembru 2022. Vlada Kosova usvojila je novo Administrativno uputstvo⁴ o registraciji, radu i deregistraciji NVO kako bi ga uskladila sa Zakonom o slobodi udruživanja⁵ u NVO. Ovo novo uputstvo odnosi se na trajno raspuštanje i deregistraciju nevladinih organizacija i navodi korake i za dobrovoljno i za prinudno raspuštanje i nudi strukturirani proces za pravnu pomoć, uključujući pravo na osporavanje odluka o deregistraciji. Još jedna izmena je produžetak roka za registraciju NVO sa 30 na 45 dana, što u praksi može da predstavlja izazov za OCD, a pored toga, duži period za registraciju je nesrazmerno veći u poređenju sa vremenskim rokom dozvoljenim za registraciju preduzeća.

² Presuda Privrednog suda iz avgusta 2023. kojom se sprečava oduzimanje dozvole za rad Klanu Kosova naglasila je nezavisnost pravosuđa i zaštitila slobodu štampe od mešanja Vlade. Ova presuda, koja je usledila nakon pokušaja Ministarstva industrije da obustavi dozvolu za rad ovom TV kanalu, pozdravile su globalne organizacije koje se bave slobodnom medijom, naglašavajući da je uloga pravosuđa da zaštiti osnovna prava.

³ Periodična ažuriranja Matrice za praćenje BCSDN-a, dostupna su ovde: chrome-extension://efaidnbmnnnibpjjcpgclefindmkaj/https://balkancsd.net/novo/wp-content/uploads/2024/04/MM-PERIODICAL-UPDATE-April-2024-Revised-1.pdf

⁴ Administrativno uputstvo (VRK) br. 12/2022 o registraciji, radu i deregistraciji nevladinih organizacija, dostupno na: <https://gzkrks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=66914>

⁵ Zakon br. 06/L-43 o slobodi udruživanja u NVO, dostupno na: <https://gzkrks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=19055>.

Kosovo je usvojilo novi Zakon o javnim okupljanjima⁶ u februaru 2022. godine kojim je revidirano nekoliko odredaba zakona iz 2009. Zakon proširuje pravo za organizovanje ili učestvovanje u javnim okupljanjima zamenjivanjem fraze “svaki građanin” sa “svaka osoba” i redefiniše javno okupljanje kao okupljanje na kome učestvuju “dve ili više osoba”, čime se povećava jasnoća i zaštita za manje grupe. Za razliku od zakona iz 2009, u novom zakonu je uklonjena odredba koja omogućava zabranu neprijavljenih okupljanja. Zakon zamenjuje “stražare” “redarima” koji imaju ograničenu ulogu, prvenstveno da identifikuju one koji krše pravila. Vreme za prijavljivanje skupa policiji povećano je sa 72 na 96 sati za standardne događaje i sa 3 na 6 sati za hitne događaje. Novi koordinacioni mehanizam omogućava policiji da nametne ograničenja do 48 sati pre početka događaja. Ovlašćenje policije za zabranu događaja je jasno definisano i zahteva obaveštenje najmanje pet dana unapred⁷.

Javne demonstracije se sada nazivaju “javni događaji”, sa detaljnim zahtevima za prijavljivanje uključujući i pojedinosti o organizatoru i merama bezbednosti. Međutim, produžetak roka za prijavljivanje potencijalno nije u potpunosti usklađen sa najboljim praksama koje zagovaraju fleksibilnost, minimalnu birokratiju i olakšavanje spontanih okupljanja⁸. Produžetak roka za prijavljivanje može se smatrati potencijalnim ograničenjem sposobnosti za brzo organizovanje mirnih okupljanja, posebno kao odgovor na hitne ili tekuće događaje. Međunarodni standardi u oblasti ljudskih prava podvlače značaj organa reda i mira koji treba da deluju tako da olakšaju i zaštite javne skupove, uključujući i one spontane, pre nego da ih rasturaju samo zbog toga što prethodno nisu prijavljeni. Zakonodavstvo se eksplicitno ne bavi time kako organi reda i mira treba da se ponašaju na skupovima koji ne zadovolje nove zahteve za prijavljivanje, čime se ostavlja “prazan prostor” u osiguravanju da su delovanja policije usklađena sa međunarodnim standardima u zaštiti prava na mirno okupljanje.

6 Zakon br. 08/L-166 o javnim okupljanjima, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=70935>.

7 Policija, putem pisane odluke, najkasnije pet (5) dana pre održavanja javnog skupa, može zabraniti skup na osnovu jednog ili više razloga definisanih u stavu 1 člana 10 ovog zakona, dok organizatori imaju na raspolaganju 48 sati da podnesu žalbu Žalbenoj komisiji. Organizatori zadržavaju pravo da dalje podnesu žalbu sudu.

8 Nezavisna studija po nalogu TACSO 3 koja je podrazumevala pravnu analizu zaključila je da je u novom zakonu usvojen sistem prijavljivanja nasuprot pristupu koji podrazumeva izdavanje dozvole, što je u skladu sa međunarodnim standardima. Međutim, identifikovani izazovi u implementaciji uključuju produžetak roka za prijavljivanje sa 72 na 96 sati za javne skupove i sa 3 na 6 sati za hitne skupove, čime možda nisu u potpunosti usvojeni principi fleksibilnosti i minimalne birokratije. Iako je cilj izmena da se obezbedi adekvatno prijavljivanje, svakako bi mogle potencijalno da osujete brzo organizovanje mirnih skupova, posebno kao odgovor na hitne situacije. Međunarodni standardi u oblasti ljudskih prava naglašavaju ulogu policije u olakšavanju i zaštiti skupova, međutim, u zakonu nedostaju eksplicitne smernice o načinu postupanja na skupovima gde nisu ispunjeni novi zahtevi za prijavljivanje, čime se daje razlog za zabrinutost u pogledu usklađenosti sa ovim standardima.

SC 1.2. Javni organi štite OCD od ometanja i napada i poštuju njihovo pravo na privatnost

Indikator 1.2.a: Step en u kom OCD imaju pristup delotvornim sredstvima kojima mogu da osporavaju ili zahtevaju revidiranje odluka koje utiču na uživanje njihovih prava.

2021:

3 – umereno ispunjava standarde

2023:

4 – ispunjava većinu standarda

U decembru 2023, **Zakon o slobodi udruživanja u NVO izmenjen je Zakonom br. 08/L-244**⁹. Izmene i dopune obuhvataju i izmenu u članu 43 originalnog zakona koji uređuje pravo na pravni lek, što je predstavljalo izazov identifikovan u proceni 2021. godine. Novi član¹⁰ ujednačava postupak podnošenja žalbi od strane OCD, tako što eksplicitno ustanovljava novo telo za proveru, Žalbenu komisiju¹¹, koju postavlja relevantan ministar za javnu upravu kako bi proverila žalbi, što je nedostajalo u starom članu. Međutim, u pogledu podzakonskog akta (koji uređuje način izbora, nadležnost i sastav Žalbene komisije) na koji se upućuje u stavu 3 novog člana 43, nismo bili u mogućnosti da ustanovimo bilo kakvu izmenu od 2012. godine.¹² Uticaj ovih izmena, iako se u teoriji mogu predvideti kao pozitivne budući da bi takve odredbe mogle da se okarakterišu kao liberalnije za OCD, tek treba da se vidi u celosti.

U pogledu pravnih lekova za OCD van opsega registracije i deregistracije, nije bilo izmena od poslednjeg izveštaja u 2021. godini. Međutim, **Zakon o opštem upravnom postupku** (05/L-031)¹³ i novi **Zakon o upravnim sporovima** (03/L-202)¹⁴ dodatno razrađuju pravo na pravne lekove u upravnim odnosno sudskim postupcima.

Prema Anketi OCD iz 2023. godine, 78% ispitanika izjavilo je da im se nije dogodilo da državni organi donose odluke o njihovoj organizaciji koje bi negativno uticale na njen rad. Međutim, **6% ispitanika izjavilo je da su u 2023. godini državni organi donosili odluke o njihovoj organizaciji koje su negativno uticale na njihovu sposobnost uživanja prava** i da do kraja 2023. nijedna od ovih OCD nije bila u mogućnosti da delotvorno ospori takve odluke putem zvaničnih, pravnih, pravosudnih ili upravnih kanala.

⁹ Zakon br. 08/L-244 o izmenama i dopunama Zakona br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=85110>

¹⁰ Član 43.

Pravo na žalbu.

1. Protiv svake konačne odluke, u skladu sa osnovnim zakonom i ovim zakonom, dozvoljena je žalba u skladu sa pravilima utvrđenim relevantnim Zakonom o opštem upravnom postupku.

2. Nadređeni organ koji preispituje žalbe prema ovom članu je Komisija za žalbe obrazovana odlukom resornog ministra javne uprave, koju čine tri (3) člana, od kojih jedan mora biti predstavnik NVO sektora.

3. Način izbora, mandat i sastav Komisije za žalbe utvrđuje se podzakonskim aktom koji donosi ministar resornog Ministarstva javne uprave.

¹¹ Komisija mora da ima tri člana, jednog iz NVO sektora, čime se osigurava šire predstavljanje. Pored toga, novi član propisuje podzakonski akt koji donosi ministar za definisanje izbora članova Komisije, mandat i sastav, što je detalj koji je nedostajao u starom zakonu. Oba člana omogućavaju podnošenje žalbi na odluke u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku, ali novi član naglašava struktuirani proces podnošenja žalbe i zastupanje.

¹² Uredba br. 02/2012 o osnivanju i radu Komisije za razmatranje žalbi NVO, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10194>

¹³ Zakon o opštem upravnom postupku (05/L-031), dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=12559>

¹⁴ Zakon o upravnim sporovima (03/L-202), dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2707> (in force as of 31.12.2023).

Indikator 1.2.b: Stepenu u kom su OCD zakonom zaštićene od pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja i diskriminatornog postupanja, naročito:

- pretnji koje uključuju zastrašivanje, uznemiravanje, klevetu, kao i govor mržnje na internetu i van nje-ga;
- napada koji uključuju nasilništvo, fizičko zlostavljanje, pretresanje i oštećenje imovine;
- pravosudno uznemiravanje, uključujući proizvoljno hapšenje i pritvor, nezakonito ometanje komu-nikacije i zloupotrebu krivičnih, građanskih i upravnih postupaka ili pretnje istima;
- diskriminatorno postupanje uključujući nesrazmerne zahteve za izveštavanje za OCD.

2021:

4 – ispunjava većinu standarda

2023:

4 – ispunjava većinu standarda

U proceni koja je sprovedena 2023. nije bilo promena u odnosu na procenu iz 2021. godine. **Krivični zakonik¹⁵** i Zakon o slobodi udruživanja¹⁶ u NVO **i dalje pružaju značajnu zaštitu OCD protiv čitavog niza pretnji**, napada, pravosudnog uznemiravanja i diskriminatornog postupanja. Krivični zakonik u svojim opštim odredbama protiv nasilja, uznemiravanja i diskriminacije štiti sve subjekte, uključujući OCD. Važno je istaći da, za razliku od međunarodnih organizacija koje uživaju konkretne mere zaštite navedene u Krivičnom zakoniku, takve eksplicitne mere zaštite nedostaju za lokalne OCD. Lokalne OCD svakako dobijaju zaštitu u okviru širokih zabrana koje Zakonik ustanovljava. Na primer, iako se u **Zakoniku konkretno ne pominju mere zaštite OCD od napada, ovaj propis ipak kriminalizuje i kažnjava napade u opštem smislu** i primenjuje se na sve pojedince, bez obzira na subjekat kom pripadaju.

Indikator 1.2.c: Udeo OCD koje delotvorno rade bez pretnji, napada, pravosudnog uznemiravanja i diskriminatornog postupanja, po:

- broju žalbi u pogledu nedostatka zaštite za OCD;
- broju napada na OCD i njihove članove;
- broju slučajeva oštećenja imovine;
- broju slučajeva diskriminatornog postupanja prilikom izveštavanja;
- broja slučajeva u kojima su kancelarije OCD nezakonito pretresane, podvrgnute inspekcijama;
- broj slučajeva ometanja komunikacije OCD.

U nalazima Ankete OCD iz 2023. godine se ističe da je **84% OCD izvestilo da su poslovale delotvorno bez pretnji, napada i pravosudnog uznemiravanja**, dok je 10% OCD, najviše organizacije koje rade na severu Kosova, navelo da su doživele pretnje ili fizičke napade.

Bezbednost imovine potvrdilo je 95% OCD, dok je 2% OCD odgovorilo da su doživeli oštećenje imovine u okviru pretnji i fizičkih napada. Većina od **97% ispitanika navela je da njihove organizacije nisu bile predmet nezakonitih pretresa ili nezakonitih inspeksijskih pregleda**, dok je samo **1% ispitanika navelo da jesu**. Integritet komunikacija održan je kod 89% OCD, čime se naglašava poštovanje privatnosti njihovih komunikacija, bez uplitanja vlasti u komunikacije ovih organizacija; dok je 4% OCD izvestilo da su se vlasti uplitala u komunikaciju njihove organizacije.

Podaci za 2023. godinu ukazuju na blago poboljšanje uslova za rad OCD u poređenju sa 2021. godinom uz smanjenje od 9 procentnih poena kada je reč o prijavljenim incidentima i povećanje od 7 pro-

¹⁵ Zakonik br. 06/L-074 Krivični zakonik Republike Kosovo, dostupno na: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/A5713395-507E-4538-BED6-2FA2510F3FCD.pdf>

¹⁶ Zakon br. 06/L-43 o slobodi udruživanja u NVO, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=19055>.

centnih poena OCD koje nisu doživele neprijatnosti.¹⁷

Nalazi iz Ankete državnih službenika podržavaju nalaze Ankete OCD, budući da je većina ispitanika prepoznala mogućnost da OCD rade u dovoljnoj meri bez pretnji i nepropisnog upitanja.

SC 1.3. Mere koje se koriste za borbu protiv terorizma, pranja novca ili korupcije usmerene su i srazmerne, u skladu sa pristupom zasnovanom na rizicima i poštuju standarde ljudskih prava u oblasti slobode udruživanja, okupljanja i izražavanja.

Indikator 1.3.a: Step en u kom zakoni za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije ne ograničavaju nepotrebno, legitimne aktivnosti OCD

2021:

4 – ispunjava većinu standarda

2023:

4 – ispunjava većinu standarda

Situacija na Kosovu u pogledu ovih zakona **ostaje ista kao i u proceni iz 2021. godine**. Ne postoji konkretna odredba u relevantnim zakonima koja se odnosi na borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije koja ograničava bilo koju aktivnost OCD. Međutim, OCD su takođe predmet nadzora i kontrole državnih organa u pogledu sprečavanja pranja novca (SPN) i finansiranja terorizma.

Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma¹⁸ nameće izazovne zahteve za OCD, kao što su obavezni kadrovi sertifikovani za SPN i praćenje korisnika, što je nepraktično za veliki broj OCD, a posebno za manje organizacije u zajednici (*grassroots*). I pranje novca (PN) i finansiranje terorizma (FT) su kriminalizovani na Kosovu¹⁹.

Indikator 1.3.b: Udeo OCD čiju sposobnost da preduzimaju legitimne aktivnosti ne ograničava primena zakona za borbu protiv ekstremizma, terorizma, pranja novca i korupcije, posebno:

- pravosudno uznemiravanje zbog navodnih veza sa ekstremizmom, terorizmom, pranjem novca i korupcijom;
- diskriminatorna ograničenja finansiranja,
- nadležni organi ili banke koje ih sprečavaju da otvaraju račune u bankama, šalju ili primaju novac.

Anketa OCD iz 2023. godine otkrila je da 85% ispitanika nije bilo pravosudno uznemiravano, niti su im nametnuta diskriminatorna ograničenja u pogledu finansiranja, niti su bili sprečeni da otvore bankovni račun, što predstavlja **blago poboljšanje u poređenju sa nalazima iz 2021. godine**.¹⁹

Devedeset osam procenata ispitanika nije bilo predmet pravosudnog uznemiravanja, dok je 1% OCD prijavilo da jeste. Pored toga, 90% OCD potvrdilo je da nisu bile podvrgnute diskriminatornim ograničenjima kao posledice prijema sredstava iz određenog izvora, dok je **3% navelo da su doživele ograničenja te vrste**. Dodatno 92% je odgovorilo da ih državni organi ili banke nisu sprečavali da otvore račun u banci, šalju ili primaju novac, dok je 4% odgovorilo da jesu.

¹⁷ Vrednost Indikatora 1.2.c u 2021. iznosila je 21%. Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se osigurala tačna vrednost, revidirana vrednost za 2021. iznosi 19%.

¹⁸ Zakon br. 05/ L-096 o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=12540>

¹⁹ Krivični zakonik Republike Kosovo, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18413>

Ovi odgovori (4%) odnosili su se na pojedinačne slučajeve OCD i ne predstavljaju postojanje formalnog ograničenja za/protiv otvaranja bankovnog računa koje se može potvrditi.

SC 1.4. Javni organi jednako tretiraju sve OCD u pogledu njihovog rada, ravnopravno sa drugim subjektima (kao što su privredna društva).

Indikator 1.4.a: Stepen u kom se zakonima (1) ne zahteva od OCD da dostavljaju više izveštaja i informacija i (2) OCD ne podležu većem broju inspekcija i sankcija od privrednih subjekata, pod istim uslovima.

2021:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

2023:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

U proceni koja je sprovedena 2023. **nije bilo promena u odnosu na procenu iz 2021. godine.** Zakon o slobodi udruživanja u NVO, osim finansijskih i obaveza u pogledu izveštavanja za NVO sa statusom javnog interesa kao i zahteva koji se odnose na proces registracije, **ne nameće bilo kakva druga opterećenja OCD.**

Izveštaj BCSDN-a za 2023. godinu navodi zahteve države za OCD i ističe da na Kosovu OCD moraju da ispune dvostruki zahtev za izveštavanjem: godišnji finansijski izveštaji podnose i Poreskoj upravi i Odeljenju za registraciju NVO i obavezno je za organizacije koje imaju status javnog interesa (>100.000 € eksterna revizija).²⁰

²⁰ AML/CFT Regulations and Implications on CSOs in the Western Balkans and Türkiye, strana 22, dostupno na: <https://ecnl.org/sites/default/files/2023-10/112-4-FINAL-Policy-Paper-AMLCFT-Regulations-and-Implications-on-Civil-Society-in-WBT.pdf>.

SC 1.5. Centralni, odnosno lokalni javni organi imaju politike i pravila kojima se omogućava rad malih organizacija u zajednici i građanskih inicijativa (grassroots organizacije).

Indikator 1.5.a: Malim organizacijama na nivou zajednice, lokalnim organizacijama i građanskim inicijativama zakonom je dozvoljeno da rade bez registracije.

2021:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

2023:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

Uživanje slobode udruživanja je utemeljeno u ustavnim i zakonskim odredbama i suštinski omogućava pojedincima da osnivaju organizacije i posluju u organizacijama, uključujući i organizacije u zajednici i građanske inicijative, bez potrebe za registracijom. Ovakav pravni okvir, koji omogućava i registrovanim i neregistrovanim subjektima da funkcionišu bez ograničenja, ostao jena snazi bez izmena od početne procene sprovedene u 2021. godini.

U ovom kontekstu, nedostatak zakonskih prepreka olakšava širok raspon građanskih aktivnosti, što omogućava neregistrovanim *grassroot* organizacijama da delotvorno rade na ostvarivanju svojih ciljeva. Naime, nije bilo prijavljenih slučajeva ograničavanja funkcionisanja neregistrovanih organizacija i građanskih inicijativa.

Indikator 1.5.b: Prema zakonu, neregistrovane male organizacije na nivou zajednice, lokalne organizacije i građanske inicijative uživaju ista prava na učešće u procesima odlučivanja kao i registrovane OCD.

2021:

4 – ispunjava većinu standarda

2023:

4 – ispunjava većinu standarda

Proces javnih konsultacija je olakšan putem onlajn platforme²¹ koja pruža mogućnost svim pojedincima da se registruju i aktivno doprinesu procesima odlučivanja. Posledično tome, neregistrovana zajednica i lokalne organizacije, kao i građanske inicijative, zadržavaju mogućnost da učestvuju u oblikovanju zakona, podzakonskih akata i drugih dokumenata Vlade tokom različitih faza njihovog predlaganja. U 2023. godini Vlada je dodatno unapredila pristupačnost i inkluzivnost ove platforme posebno obraćajući pažnju da su zadovoljene potrebe osoba sa invaliditetom i tako omogućila njihovo neometano učešće.

Iako je neregistrovanoj zajednici/lokalnim organizacijama i građanskim inicijativama dozvoljeno da učestvuju u procesu javnih konsultacija, zvanično priznavanje i uticaj u državnom okviru i dalje ostaje ograničeno na registrovane OCD. Ova razlika je vidljiva u formalnim mehanizmima za učešće, kao što su Savet za saradnju Vlade sa civilnim društvom, u kome je članstvo, a samim tim i formalni uticaj, ekskluzivno rezervisan za registrovane OCD.

²¹ Platforma za javne konsultacije, dostupno na: <https://konsultimet.rks-gov.net/index.php>

SC 1.6. Sve OCD slobodno mogu da traže i primaju sredstva.

Indikator 1.6.a: Stepen u kom relevantni zakoni dozvoljavaju OCD da traže širok niz izvora finansiranja, između ostalog i iz inostranstva, bez nepotrebnih ograničenja, u pogledu:

- donacija u gotovini ili naturi iz svih izvora;
- finansiranja od strane domaćih javnih organa;
- finansiranja od strane institucionalnih, korporativnih ili pojedinačnih donatora;
- finansiranja od strane inostranih vlada ili multilateralnih agencija.

2021:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

2023:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

U proceni koja je sprovedena 2023. **nije bilo promena u odnosu na poslednju procenu sprovedenu 2021. godine.**

Zakon o slobodi udruživanja u NVO uspostavlja širok okvir za funkcionisanje nevladinih organizacija, uključujući i raznolik spektar izvora finansiranja kao što su donacije, primanja od osiguranja, hartije od vrednosti, zaostavština, članarine, pokloni, grantovi, pokretna i nepokretna imovina, zarada od ulaganja i dobit od zakonskih aktivnosti koristeći sredstva NVO.

On takođe propisuje izvore finansiranja za NVO, uključujući donacije, primanja od osiguranja, hartija od vrednosti, zaostavština, članarina, poklona, grantova, pokretne imovine, nepokretnosti i prihoda od uložених sredstava, kao i prihoda ostvarenih kroz legalne aktivnosti NVO upotrebom njihove imovine i sredstava.

Indikator 1.6.b: Udeo OCD koje mogu da pristupe širokom nizu izvora finansiranja bez nepotrebnog upliva vlasti.

Prema Anketi OCD, u 2023. godini **92% OCD na Kosovu izvestilo je da nije doživelo uplitanje države** koje ih je sprečilo da ostvare pristup sredstvima, dok je 1% OCD potvrdilo da imaju takva iskustva. To ukazuje **na poboljšanje od 12 procentnih poena** u poređenju sa stanjem u 2021.²²

²² Procena početnog stanja je izmenjena kako bi obuhvatila strožu primenu kriterijuma za indikatore.

SC 1.7. Za OCD je dostupna javna finansijska i nefinansijska podrška u zemljama korisnicama IPA programa i pruža se na transparentan, odgovoran, pravedan i nediskriminatoran način.

Indikator 1.7.a: Iznos javnih sredstava dostupnih za OCD i udruženja jasno je naveden u zakonima i propisima, a prava i dužnosti državnog organa kojem je dato ovlašćenje da određuje i revidira iznos dostupnih dodeljenih javnih sredstava jasno je definisan.

2021:

4 – ispunjava većinu standarda

2023:

4 – ispunjava većinu standarda

Važeće zakonodavstvo utvrđuje da svaki davalac finansijske podrške iz javnih sredstava (institucija na centralnom ili lokalnom nivou) mora uključiti takvu finansijsku podršku u posebne budžetske linije. To znači da iznos javne finansijske podrške za projekte i programe NVO mora da se planira u procesu pripreme godišnjeg budžeta Vlade ili budžeta drugih davaoca javne finansijske podrške u slučajevima kada te institucije nisu budžetske organizacije (npr. javna preduzeća, nezavisni fondovi ili slične institucije).

Indikator 1.7.b: Procenat javnog budžeta koji se zaista isplaćuje OCD na godišnjem nivou.

Godišnji izveštaj za 2022. godinu pokazuje da je ukupan iznos sredstava dodeljenih OCD od strane Kabineta Vlade/ ministarstava/ lokalnih samouprava iznosio 8.791.340,00 evra. Od ove ukupne sume, kabinet predsednika Vlade i ministarstva dodelili su 4.866.022,00, dok su lokalne samouprave doprinele sa 3.951.219,00 evra.

Indikator 1.7.c: Step en u kom zakonske odredbe koje upravljaju dodelom javnih sredstava OCD obezbeđuju da su:

- kriterijumi za finansiranje jasno definisani, objektivni i javno objavljeni;
- ocenjivanje predloga je jasno i nepristrasno;
- sukobi interesa jasno uređeni;
- uslovi izveštavanja jasni i srazmerni.

2021:

4 – ispunjava većinu standarda

2023:

4 – ispunjava većinu standarda

Kada je reč o kriterijumima za finansiranje i evaluaciju predloga projekata, u Izveštaju BCSDN-a za 2022. godinu navodi se da se na Kosovu postepeno poboljšava primena Uredbe o javnom finansiranju NVO iz 2017. godine na svim nivoima, a posebno u vezi sa javnim pozivima, komisijama za odabir projekata i transparentnošću kriterijuma i korisnika²³.

Nije bilo promena u vezi sa sukobom interesa koji je istaknut u proceni za 2021. godinu. Preostali izazov podrazumeva neophodnu reviziju propisa za rešavanje pitanja koja su povezana sa potencijalnim sukobom interesa.

²³ Strana 21 Matrica za praćenje podsticajnog okruženja za civilno društvo, 2022, dostupno na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcapglclefindmkaj/https://www.balkancsd.net/novo/wp-content/uploads/2023/04/62-3-MM-Regional-Report-2022.pdf>.

Indikator 1.7.d: Centralne vlasti javno objavljuju informacije o dodeli sredstava uz dovoljno detalja da bi se mogle identifikovati pojedinačne dodele.

2021:

4 – ispunjava većinu standarda

2023:

4 – ispunjava većinu standarda

Nije zabeležena promena stanja od procene sprovedene u 2021. godini, budući da se i detaljni podaci o dodeljenim grantovima i drugim vrstama podrške i dalje objavljuju na ažuriranoj zvaničnoj platformi koju vodi Vlada Kosova²⁴. Međutim, zbog nedostatka kapaciteta i redovnog izveštavanja, ova informacija je dostupna samo u određenom trenutku u godini ili kada se izrađuje završni izveštaj što je u martu svake godine. Bez obzira na to, Anketa državnih službenika pokazuje da skoro polovina ispitanika ocenjuje da državni organi stavljaju informacije o dodeli javnih sredstava OCD na uvid javnosti.

Slično tome, javne institucije na Kosovu objavljuju pozive na svojim internet prezentacijama²⁵ i putem kanala na društvenim mrežama. Međutim, izazov koji je i dalje prisutan je da se sve informacije ne objavljuju na jednoj platformi, tako da bi bilo korisno kada bi Vlada objavljivala sve pozive na jednom mestu.

Indikator 1.7.e: Udeo OCD koje navode da je dodela domaćih javnih sredstava transparentna, pravedna i nediskriminatorna.

2021:

1 – ne ispunjava standarde²⁶ 18%

2023:

2 – minimalno ispunjava standarde 35%

Iako je udeo OCD koje ukazuju na to da je dodela nacionalnih javnih sredstava transparentna i pravična još uvek nizak (35%), podaci za 2023. godinu pokazuju pozitivnu promenu od 17% u poređenju sa 2021.

Prema Anketi državnih službenika, svi ispitanici koji su potvrdili da njihova institucija/agencija dodeljuje sredstva OCD, naveli su da njihov organ dovoljno ili u potpunosti objavljuje informacije u vezi sa dodelom javnih sredstava OCD.

Jedna trećina državnih službenika koji su učestvovali u Anketi državnih službenika davala je sredstva i finansijski podržavala OCD u 2023. godini. Veliki udeo njih smatra da su ta sredstva dodeljena na pravičan i transparentan način.

²⁴ Uredba br. 04/2017 o kriterijumima, standardima i procedurama javnog finansiranja za OCD, dostupno na: <http://ojqfinancime.rks-gov.net/en/220-2/>

²⁵ Javni konkursi za finansiranje projekata NVO, dostupno na: Javni konkursi za finansiranje projekata NVO – Javna finansijska podrška za NVO (rks-gov.net)

²⁶ Procena početnog stanja je izmenjena kako bi obuhvatila strožu primenu kriterijuma za indikatore.

Indikator 1.7.f: Javno finansiranje ne isključuje OCD na osnovu predstavljenosti njihovih članova.

U 2023, 65% OCD podnelo je zahteve za finansiranje iz javnih sredstava u poređenju sa 61% u 2021. godini. Ovakav rastući trend sugerise blagu ali ne značajnu pozitivnu promenu od 4 procentna poena tokom dvogodišnjeg rastućeg učešća OCD u mehanizmima za dodelu javnih sredstava.

Šezdeset pet posto OCD navelo je da su se prijavili za dodelu javnih sredstava u 2023. godini, dok je 34% izjavilo da nisu. Od OCD koje su se prijavile za finansiranje, 65% je izjavilo da je njihova prijava bila neuspešna, a u razlozima za neuspešnu prijavu 23% izjavilo da vlasti ne žele da finansiraju rad sa ljudima sa kojima oni rade i koje predstavljaju, od kojih, 39% radi u oblasti ljudskih prava, 13% u oblasti socijalne inkluzije i 13% u oblasti manjinskih prava i nediskriminacije. Trinaest odsto ispitanika odgovorilo je da je postupak za podnošenje prijave previše komplikovan, što predstava blagi napredak u odnosu na 20% onih koji su anketirani u 2021.

Na pitanje zašto se organizacija nije prijavila za dodelu javnih sredstava, 23% ispitanika odgovorio je da im javna sredstva nisu bila potrebna, dok 26% OCD nije smatralo da ima realne šanse da ih dobije. Drugih 29% odgovorilo je da je iznos ponuđenih sredstava bio prenizak.

Anketa državnih službenika ponudila je drugačiju perspektivu, budući da je značajna većina ispitanika smatrala da je dodela javnih sredstava OCD bila inkluzivna.

SC 1.8. Pojedinci i korporacije uživaju poreske beneficije na osnovu svojih donacija.

Indikator 1.8.a: Poreski propisi omogućuju poreske olakšice u pogledu:

- Individualnih davanja
- Korporativnih davanja

2021:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

2023:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

U proceni koja je sprovedena 2023. **nije bilo promena u odnosu na poslednju procenu sprovedenu 2021. godine.**

Pojedinci i korporacije uživali su iste poreske olakšice za svoje donacije OCD, kako je bilo navedeno i u prethodnoj proceni. Pojedincima mogu biti odobrene poreske olakšice na donacije OCD. U skladu sa Zakonom br. 05/L-028 o ličnom dohotku građana, član 28. definiše poresko umanje koje se odobrava za aktivnosti od javnog interesa²⁷.

Doprinosi poreskih obveznika u vidu donacija smatraju se doprinosima javnom interesu i priznaju se kao rashod u maksimalnom iznosu do 10 posto (10%) oporezivog prihoda obračunatog pre umanjenja za ovaj doprinos. Isti kriterijumi primenjuju se na korporacije/privredne subjekte. Oni imaju pravo na poreske olakšice za donacije OCD koje sprovode aktivnosti od javnog interesa.

²⁷ Zakon br. 05/L-028 o ličnom dohotku građana, član 28, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=11014>

Indikator 1.8.b: Udeo privatnih lica koja su dala novac OCD.

Prema Svetskom indeksu davanja za 2023. godinu (Charities Aid Foundation World Giving Index)²⁸, udeo privatnih lica koja su davala novac OCD na Kosovu iznosio je 51%.

SC 1.9. Za OCD su dostupne poreske beneficije.

Indikator 1.9.a: Stepen u kom važeći poreski zakoni predviđaju sledeće:

- Prihodi OCD iz bespovratnih sredstava (grantova), donacija i članarina, prihodi od privrednih delatnosti, investicioni prihodi, nepokretnosti, pokloni i nasleđa ne podležu oporezivanju;
- Sav višak dobiti ili profit proizveden putem privredne delatnosti koji se koristi za potrebe misije OCD ne podleže porezu na dobit/porezu na profit.

2021:

3 – umereno ispunjava standarde

2023:

3 – umereno ispunjava standarde

U proceni koja je sprovedena 2023. **nije bilo** promena u odnosu na poslednju procenu sprovedenu 2021. godine.²⁹

Važeći zakoni predviđaju poreske olakšice za OCD i dobit ostvarena putem privrednih aktivnosti koja se koristi u svrhe ostvarivanja misije usmerene isključivo na javni interes ne podleže plaćanju poreza na prihod/dobit pravnih lica.³⁰ Shodno Zakonu o porezu na dobit pravnih lica (CIT), prihod OCD od grantova je izuzet od plaćanja poreza na dobit ako OCD zadržava status javnog interesa i ako se sredstva koriste u svrhe realizacije aktivnosti od javnog interesa.

Konkretno, član 8. o izuzetim prihodima navodi da “uz izuzetak slučajeva predviđenih u članu 34. ovog Zakona, prihod organizacija registrovanih u skladu sa Zakonom o registraciji i radu nevladinih organizacija koje su stekle i održavaju status javnog interesa u meri u kojoj se prihod koristi isključivo u svrhe javnog interesa izuzet je od plaćanja poreza”. Članske OCD koje prihode ostvaruju iz članarina nisu u obavezi da plate poreze na članarine, sve dok OCD zadržava status javnog interesa i sredstva se koriste isključivo u svrhu realizacije aktivnosti od javnog interesa ili za usluge njenom članstvu, pod uslovom da su članarine ispod tržišnih.

U članu 8. se navodi da se prihod od grantova, subvencija i donacija prema pravilima i uslovima za korišćenje, izuzima od plaćanja poreza na dobit pravnih lica.

Poreska uprava Kosova zadržava pravo da nametne obavezu plaćanja poreza ukoliko utvrdi da su aktivnosti NVO komercijalne prirode, a ne u javnom interesu. Ovo pravo stupa na snagu kada postoje slučajevi viška dobiti NVO koja se raspodeljuje u cilju povećanja prihoda njenih zaposlenih, kao što su povećanje plata i drugo, ili zaračunavanje viših cena za dobra i usluge u poređenju sa tržišnim cenama.

Dodatno, poreska stopa od 10% se primenjuje na celokupan višak dobiti u slučajevima komercijalnih aktivnosti. OCD je dužna da plati porez na prihod koji ostvaruje iz ekonomskih aktivnosti/aktivnosti socijalnog preduzeća kako je uređeno Zakonom o porezu na dobit pravnih lica, u članu 34.

28 Charities Aid Foundation World Giving Index 2023, dostupno na: <https://www.cafonline.org/about-us/research/caf-world-giving-index>

29 Procena početnog stanja je izmenjena kako bi obuhvatila strožu primenu kriterijuma za indikatore. Zakon br. 05/L-028 o porezu na dohodak građana <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=20988&langid=2>.

Zakon br. 06/L-022 o socijalnim preduzećima <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18187>

SC 1.10. Politike i zakonsko okruženje obezbeđuju podsticaje i pospešuju volontiranje i rad u OCD.

Indikator 1.10.a: Usvojeni su zakoni kojima se reguliše volontiranje.

2021:

1 – ne ispunjava standarde

2023:

1 – ne ispunjava standarde

U proceni koja je sprovedena 2023. **nije bilo** promena u odnosu na poslednju procenu sprovedenu 2021. godine.³¹ Kosovo nema važeći Zakon o volontiranju. Međutim, Nacrt dokumenta o volontiranju koji predstavlja sažetak Nacrta dokumenta za izradu i prilagođavanje javnih politika od strane Vlade Kosova u cilju promocije i razvoja volontiranja kroz sveobuhvatan pravni i institucionalni okvir, je trenutno u izradi.³²

Stanje je isto kao i 2021. godine kada je jedini zakon u kome se pominje volontiranje bio Zakon br. 03/L-145 o omladinskom organizovanju.³³

Međutim, ovaj zakon se odnosi na lica starosti od 15 do 24 godina i ovo starosno ograničenje predstavlja ozbiljnu prepreku za volonterski rad i jednako uključivanje.

Indikator 1.10.b: Strategije i programi vlade za volontiranje podržavaju volontiranje za OCD i opredeljuju dovoljno resursa za sprovođenje.

2021:

2 – minimalno ispunjava standarde

2023:

2 – minimalno ispunjava standarde

U proceni koja je sprovedena 2023. **nije bilo** promena u odnosu na poslednju procenu sprovedenu 2021. godine.³⁴ Međutim, treba dodati da Kancelarija za dobru upravu trenutno radi na izradi Nacrta dokumenta o volontiranju na Kosovu.

U 2023, Ministarstvo kulture, omladine i sporta usvojilo je Državnu strategiju za mlade 2024–2032³⁵, sveobuhvatni dokument u kome su navedeni vizija, srednjoročni ciljevi, prioritetne mere javnih politika i konkretne aktivnosti, koje uključuju i razvoj i promociju volontiranja i dobrovoljnog rada u cilju unapređenja dobrostanja i socijalnog položaja mladih.

31 Procena početnog stanja je izmenjena kako bi obuhvatila strožu primenu kriterijuma za indikatore.

32 Kabinet predsednika Vlade, Spisak koncepata dokumenata za 2024, dostupno na: <https://kryeministri.rks-gov.net/blog/lista-e-koncept-dokumente-2024/>

33 Zakon br. 03/L-145 o omladinskom organizovanju. <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2654>, poslednji pristup 8. nov. 2022.

34 Procena početnog stanja je izmenjena kako bi obuhvatila strožu primenu kriterijuma za indikatore.

35 Državna strategija za mlade 2024–2032, dostupno na: <https://www.mkrs-ks.org/?page=2.44>

■ **Indikator 1.10.c: Udeo OCD koje koriste državne strategije i programe zapošljavanja.**

U poređenju sa nalazima iz 2021. nije ostvaren značajniji napredak.

Prema podacima prikupljenim u okviru Ankete OCD za 2023. godinu, samo 17% OCD sa Kosova izvestilo je da je koristilo inicijative države za zapošljavanje. Primeri su obuhvatali zaposlene na projektu, praktikante angažovane na period od tri i šest meseci i zapošljavanje preko vladine platforme Superpuna.³⁶

Preostalih 79% OCD izjavilo je da nisu koristili vladine programe zapošljavanja.

■ **Indikator 1.10.d: Udeo OCD koje koriste državne strategije i programe volontiranja.**

Prema Studiji o volontiranju na Kosovu Kancelarije za dobru upravu, kada je reč o korišćenju državnih sredstava za podršku volontiranju u sektoru OCD, samo 4% OCD odgovorio je da su ih koristili, dok je 92% odgovorilo da nisu.³⁷

■ **Indikator 1.10.e: Udeo zaposlenih u OCD u odnosu na ukupnu radnu snagu.**

Prema Godišnjem izveštaju za 2022. godinu Kosovskog penzionog štednog fonda, 24.710 zaposlenih je bilo zvanično zaposleno u NVO. U poređenju sa 2021. u izveštaju se navodi da je manje ljudi bilo angažovano u 2022. godini. Agencija za statistiku Kosova izvestila je da je u 2022. radna snaga brojala 403.813 ljudi, što je značilo da su zaposleni u NVO predstavljali 6,78% ukupne radne snage.

■ **Indikator 1.10.f: Procenat lica koja su volontirala u nekoj organizaciji.**

Prema CAF Svetskom indeksu davanja za 2023. godinu (Charities Aid Foundation World Giving Index 2021)³⁸, 8% ljudi je volontiralo u nekoj organizaciji na Kosovu u 2021. Ovaj podatak ukazuje na smanjenje broja volontera u poređenju sa 10% zabeleženim u 2021. godini.

36 Superpuna je platforma za zapošljavanje koju je uspostavila Vlada Kosova u okviru Garantne šeme za zapošljavanje mladih. Cilj platforme je da se mladima olakša pristup tržištu rada i istovremeno da se pomogne preduzećima da angažuju nove zaposlene, dostupno na: <https://superpuna.rks-gov.net/>

37 Kancelarija za dobru upravu, Studija o volontiranju na Kosovu, dostupno na: <https://zgm.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Vullnetarizimi%20n%C3%AB%20Kosov%C3%AB-%20Studimi-2-99-split-merge.pdf>

38 Charities Aid Foundation World Giving Index 2023, dostupno na: <https://www.cafonline.org/about-us/research/caf-world-giving-index>

Specifični cilj 2

Javni organi i institucije uključuju OCD u procese odlučivanja i donošenja javnih politika

SC 2.1. Javni organi i institucije uključuju OCD u procese odlučivanja i donošenja javnih politika.

Indikator 2.1.a: O zakonima, podzakonskim aktima, strategijama i drugim aktima od javnog interesa i reformama javnih politika sprovode se delotvorne konsultacije sa OCD u smislu da:

- OCD imaju pristup nacrtima dokumenata od početka postupka izrade do kraja postupka usvajanja;
- Ostavlja se najmanje 15 dana za komentare pre nego što nacrt dokumenta uđe u postupak usvajanja;
- Primena vanrednih/ubrzanih postupaka za usvajanje zakonodavstva bez da se omoguće konsultacije predstavlja izuzetak i valjana je opravdana;
- Izveštaji o rezultatima javnih konsultacija, uključujući razloge za odbijanje komentara, objavljuju se pravovremeno;
- Članovi radnih grupa iz OCD biraju se na osnovu javnog poziva, jasnih kriterijuma i u skladu sa ravnopravnim postupanjem;
- Članovi radnih grupa iz OCD uključuju predstavnike društva u celini, uključujući ženske grupe, LGBTIQ+ grupe, migrantske grupe, manjinske grupe, grupe osoba sa invaliditetom i druge, po potrebi, a u skladu sa pristupom zasnovanom na ljudskim pravima.

2021:

3 – umereno ispunjava standarde

2023:

3 – umereno ispunjava standarde

Najnovijim izmenama Poslovnika Skupštine Kosova iz 2022. godine⁴⁰ proširen je obim učešća OCD na sastancima odbora i javnim zakonodavnim slušanjima. Napredak je dodatno ostvaren kroz unapređenje onlajn platforme za javne konsultacije⁴¹ koja je ažurirana kako bi bila pristupačnija, posebno osobama sa invaliditetom.

Prema Godišnjem izveštaju Vlade o javnim konsultacijama za 2023. godinu, ukupno je 244 dokumenta objavljeno ili otvoreno za konsultacije, od kojih je 153 dokumenta ispunjavalo minimalne standarde⁴² za javne konsultacije, dok 91 nije. To znači da je 62,7% dokumenata ispunjavalo standarde, dok 37,3% nije ispunjavalo minimalne zahteve za javne konsultacije.⁴³

Pored toga, i dalje se zaostaje sa primenom određenih standarda, principa i procedura navedenih u Minimalnim standardima za javne konsultacije. Javne konsultacije se generalno sprovode na centralnom nivou, u pisanoj i elektronskoj formi preko onlajn platforme. U tom pogledu, u Izveštaju EK za 2023. godinu za Kosovo iznesene su preporuke da se poveća primena drugih vidova javnih konsultacija. Lokalne

39 The 2021 value for Indicator 2.1.a was 9%. Following the recalculation of the baseline to ensure the accuracy of the value, the revised value for 2021 was 10%.

40 Poslovnik Skupštine Republike Kosovo, članovi 35 i 39, dostupno na: <https://gzkrks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=61266>

41 Platforma za javne konsultacije na Kosovu, dostupno na: <https://konsultimet.rks-gov.net>

42 Uredba (VRK) Br. 05/2016 o minimalnim standardima za proces javnih konsultacija, dostupno na: <https://gzkrks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=15036>

43 RADNI DOKUMENT ZAPOSLENIH U KOMISIJI Kosovo* Izveštaj za 2023, dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/kosovo-report-2023_en

administracije ne koriste ove mehanizme u dovoljnoj meri⁴⁴

Uprkos svim učinjenim intervencijama za osiguravanje celovitosti procesa konsultacija, stopa odgovora civilnog društva i građana na javne konsultacije putem onlajn portala za javne konsultacije i dalje je relativno niska. Iako su podaci iz Ankete OCD ukazivali na povećanje od 15 procentnih poena od 2021. u pogledu delotvornog konsultovanja OCD u procesu izrade zakona i javnih politika, ukupan broj od 35% OCD potvrdio je da je delotvorno konsultovanje OCD i dalje na niskom nivou.

Pored toga, praktična primena procesa onlajn javnih konsultacija otkriva i određena ograničenja. Iako platforma zadovoljava međunarodne standarde inluzivnosti i transparentnosti, stalni izazov je da nadležne državne institucije često ne uzimaju u razmatranje doprinose/komentare koje su OCD navele na platformi.⁴⁶

Suprotno tome, u nalazima iz Ankete državnih službenika većina ispitanika izjavila da su OCD dovoljno i veoma delotvorno konsultovane u 2023. godini.

Indikator 2.1.b: OCD su delotvorno uključene u mehanizme za nadzor.

Ovaj indikator nije revidiran.

Indikator 2.1.c: Udeo OCD koje su učestvovalе u konsultacijama tokom pripreme državnih izveštaja prema međunarodnim obavezama u oblasti ljudskih prava i drugih zakonskih obaveza i sprovođenja preporuka nadležnih organa datih sporazuma.

Ovaj indikator nije revidiran.

44

45 Kosovo- Izveštaj za 2023. godinu, dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/760aac-ca-4e88-4667-8792-3ed08cdd65c3_en?filename=SWD_2023_692%20Kosovo%20report_0.pdf

46 KLG Izveštaj o praćenju javnih konsultacija na lokalnom nivou, 2023, dostupno na: <https://www.klgi-ks.com/wp-content/uploads/2024/04/MONITORING-REPORT-OF-PUBLIC-CONSULTATION-AT-THE-LOCAL-LEVEL-2023-1.pdf>

SC 2.2. Javni organi i institucije priznaju važnost civilnog društva u društvenoj debati o javnim politikama i procesima evropskih integracija.

Indikator 2.2.a: Stepen u kom OCD ocenjuju kao pozitivne stavove javnih zvaničnika prema civilnom društvu.

2021:

2 – minimalno ispunjava standarde⁴⁷

2023:

2 – minimalno ispunjava standarde

Najnovija anketa otkriva da 40% OCD na Kosovu smatra da državni službenici imaju podržavajući stav prema civilnom društvu, što označava poboljšanje od 10 procentnih poena u odnosu na rezultate iz 2021. godine. Istovremeno, 47% ispitanika vidi državne službenike kao nedovoljno podržavajuće prema civilnom društvu, što u poređenju sa rezultatima iz 2021. predstavlja negativnu promenu za 10 procentnih poena.

Suprotno tome, u Anketi državnih službenika uočeno je da je velika većina ispitanika sebe smatrala veoma podržavajućim prema civilnom društvu.

SC 2.3. Javni organi doprinose jačanju civilnog društva putem saradnje sa civilnim društvom kroz strateške okvire javnih politika i relevantne institucionalne mehanizme.

Indikator 2.3.a: Udeo OCD koje su delotvorno konsultovane prilikom pripreme strategija za saradnju sa civilnim društvom.

Strategija Vlade za saradnju sa civilnim društvom⁴⁸ doneta je 2019. a istekla je 2023. te stoga nije izvršena procena ovog indikatora za 2023. godinu. Konsultacije za narednu četvorogodišnju strategiju će biti održane tokom 2024.

Indikator 2.3.b: Korisnice IPA programa usvojile su trenutno važeće strategije za saradnju sa civilnim društvom.

2021:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

2023:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

Strategija Vlade za saradnju sa civilnim društvom⁴⁹ doneta je 2019. a istekla je 2023. godine.

⁴⁷ Ispravka greške u kucanju iz izveštaja o početnom stanju

⁴⁸ Strategija Vlade za saradnju sa civilnim društvom za period 2019– 2023, dostupno na: <https://kryeministri.rks-gov.net/blog/strategija-qe-veritare-per-bashkepunim-me-shoqerine-civile-2019-2023-16-08-2019/>

⁴⁹ Strategija Vlade za saradnju sa civilnim društvom za period 2019– 2023, dostupno na: <https://kryeministri.rks-gov.net/blog/strategija-qe-veritare-per-bashkepunim-me-shoqerine-civile-2019-2023-16-08-2019/>

Indikator 2.3.c: Strategije za saradnju sa civilnim društvom prate usvojeni budžetirani akcioni planovi.

2021:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

2023:

5 – u potpunosti ispunjava standarde

U proceni koja je sprovedena 2023. **nije bilo** promena u odnosu na poslednju procenu sprovedenu 2021. godine. Strategiju Vlade za saradnju sa civilnim društvom 2019–2023⁵⁰ pratili su usvojeni akcioni plan i budžet u kome su bili definisani posebni ciljevi, aktivnosti, vremenski rokovi i troškovi sprovođenja, odgovorne institucije i druge relevantne pojedinosti.⁵¹

Indikator 2.3.d: Udeo OCD koje ocenjuju strategije za saradnju sa civilnim društvom kao relevantne i delotvorne.

U kontekstu Strategije Vlade za saradnju sa civilnim društvom i njene delotvornosti u pogledu stepena u kome se očekuje da Strategija ostvari svoje ciljeve i rezultate, ukupno 34% OCD odgovorilo je da je Nacionalna strategija za saradnju sa civilnim društvom i relevantna i delotvorna.

Ovakav rezultat predstavlja značajnu **negativnu promenu** mišljenja OCD i to za **20 procentnih poena** u poređenju sa podacima iz 2021. godine.

Indikator 2.3.e: Javne strukture nadležne za sprovođenje strategija za saradnju sa civilnim društvom imaju odgovarajuće resurse.

U 2023. Kancelarija za dobru upravu zadužena za sprovođenje Nacionalne strategije za saradnju sa civilnim društvom suočila se sa kadrovskim izazovima, budući da su joj nedostajali specijalizovani tehnički kadrovi. Ovi rezultati podržani su nalazima Izveštaja Kancelarije za dobru upravu o evaluaciji sprovođenja strategije, gde je u jednoj od preporuka navedeno da bi bilo ključno da se unaprede ljudski kapaciteti Kancelarije za dobru upravu kako bi se osigurala delotvorna pokrivenost svih područja njene odgovornosti, posebno onih koji se odnose na Strategiju.

Uprkos blagom povećanju broja zaposlenih sa dva na trenutno tri člana i određenim poboljšanjima digitalne infrastrukture i resursa, Kancelariji i dalje nedostaju resursi u pogledu kapaciteta neophodnih za sprovođenje celokupnog mandata u celosti, što takođe uključuje upravljanje procesima javnih konsultacija i konsultacija vezanih za javno finansiranje i e-platformama namenjenih javnim konsultacijama.

Dodatno, Kancelarija za dobru upravu se često suočava sa poteškoćama u sprovođenju određenih koordinacionih aktivnosti, posebno u vezi sa angažovanjem stručnjaka potrebnih za sprovođenje aktivnosti definisanih u Strategiji.²

Anketa državnih službenika u 2023. ukazala je na generalno različite percepcije među ispitanicima, budući da je polovina iskazala zabrinutosti u vezi sa neadekvatnim ljudskim i finansijskim resursima koji omogućavaju delotvoran rad Kancelarije, dok je druga polovina smatrala da su resursi dovoljni.

50 Strategija Vlade za saradnju sa civilnim društvom za period 2019–2023, dostupno na: <https://kryeministri.rks-gov.net/blog/strategija-ge-veritare-per-bashkepunim-me-shoqerine-civile-2019-2023-16-08-2019/>

51 Izvor: Kancelarija za dobro upravljanje, Kabinet premijera Kosova.

Indikator 2.3.f: Mehanizmi za dijalog između Saveta za saradnju sa civilnim društvom i centralne vlasti svrsishodno uključuju OCD u smislu da:

- imaju dogovoren program rada;
- imaju dogovoren poslovnik;
- redovno se sastaju;
- pravila omogućavaju OCD da sazivaju sastanke i doprinose određivanju dnevnog reda;
- postoje adekvatne naknadne aktivnosti na osnovu zaključaka i preporuka.

2021:

3 – umereno ispunjava standarde

2023:

3 – umereno ispunjava standarde

U 2023, Savet za saradnju Vlade sa civilnim društvom⁵² koji se sastoji od 29 članova–15 iz OCD i 14 iz Vlade, nastavio je da služi kao glavni forum za dijalog između Vlade i organizacija civilnog društva (OCD).

Procena iz 2023. pokazala je da je te godine Savet, podržan tematskim radnim grupama, usmerio pažnju na rešavanje nedostataka u sprovođenju Strategije Vlade za saradnju sa civilnim društvom za period 2019–2023. godina. Uprkos izazovima, ostvareno je poboljšanje u vidu redovnog održavanja sastanaka i uključivanja OCD u poređenju sa 2021. godinom. OCD su ocenile njihovo uključivanje kao “dovoljno smisleno” i prepoznale bolju organizaciju sastanaka u prethodne dve godine.

Međutim, diskusija organizovana u okviru fokus grupe sa predstavnicima OCD u Savetu istakla je da se Savet suočava sa izazovima koji su ograničili njegovu delotvornost u sprovođenju Strategije. Ključna pitanja obuhvataju često ograničenu ulogu Saveta, puko izveštavanje o sprovođenju Strategije i česte izmene članova sa strane Vlade, što dovodi do gubitka institucionalnog pamćenja. Da bi se unapredila delotvornost rada Saveta i produbila saradnja između Vlade i civilnog društva, od ključnog je značaja da se adresiraju zabrinutosti u vezi sa radom Saveta, uključujući i česte promene članova, prisustvo zamenika na sastancima i odabir predstavnika civilnog društva koji na najbolji način zastupaju interese civilnog društva. Ovi nalazi su podržani Izveštajem o evaluaciji sprovođenja Strategije Kancelarije za dobru upravu⁵³ i Izveštajem CIVIKOS-a o praćenju sprovođenja Strategije za saradnju Vlade sa civilnim društvom za period 2019–2023⁵⁴.

52 Savet za saradnju Vlade sa civilnim društvom, dostupno na: <https://kryeministri.rks-gov.net/en/the-office-of-prime-minister/council-for-co-operation-of-the-government-with-civil-society/>

53 Kancelarija za dobru upravu, Izveštaj o evaluaciji sprovođenja Strategije za saradnju Vlade sa civilnim društvom, dostupno na: [RAPORTI I VLERËSIMIT TË ZBATIMIT TË STRATEGJISË QEVERITARE PËR BASHKËPUNIM ME SHOQËRINË CIVILE 2019–2023 – CiviKos](#)

54 CIVIKOS 2023 REPORT ON MONITORING THE IMPLEMENTATION OF THE GOVERNMENT STRATEGY FOR COOPERATION WITH CIVIL SOCIETY 2019–2023, dostupno na: [REPORT ON MONITORING THE IMPLEMENTATION OF THE GOVERNMENT STRATEGY FOR COOPERATION WITH CIVIL SOCIETY 2019–2023 – CiviKos](#)

Specifični cilj 3

Pojačani kapaciteti i otpornost OCD u smeru delotvornog obavljanja njihovih aktivnosti.

SC 3.1. Interne rukovodeće strukture OCD prate načela dobrog rukovođenja

Indikator 3.1.a: Udeo OCD koje imaju nezavisan i delotvoran rukovodeći organ sa jasnim projektnim zadatkom za nadzor strateških ciljeva, uticaja, rukovođenja, poštovanja propisa i odgovornosti.

2021:

3 – umereno ispunjava standarde	59%
---------------------------------	-----

2023:

3 – umereno ispunjava standarde	45%
---------------------------------	-----

Anketa OCD iz 2023. pokazuje da 45% OCD ima nezavisni rukovodeći organ i upravljački dokument, što predstavlja smanjenje od 14 procentnih poena u poređenju sa podacima iz 2021.⁵⁵

U 2023, 93,3% OCD na Kosovu izvestilo je da imaju rukovodeći organ i sve anketirane OCD imaju upravljački akt, kao što su statut, osnivački akt ili sličan osnivački dokument. Kada je reč o nezavisnosti rukovodećih organa, međutim, zabrinjava činjenica da je skoro polovina ispitanika, 49%, navelo da je izvršni direktor ili drugi plaćeni član osoblja organizacije član rukovodećeg organa sa pravom glasa.

Indikator 3.1.b: Udeo OCD koje redovno proveravaju potencijalne sukobe interesa u pogledu političkih, ekonomskih i ličnih odnosa njihovog rukovodećeg organa.

2021:

2 – minimalno ispunjava standarde	25%
-----------------------------------	-----

2023:

2 – minimalno ispunjava standarde	36%
-----------------------------------	-----

U 2023, podaci su otkrili da je 36% OCD zahtevalo od članova njihovog rukovodećeg organa da potpišu svake godine izjavu o sprečavanju sukoba interesa, što predstavlja povećanje od 11 procentnih poena u odnosu na 2021. godinu.

Sa druge strane, 44% OCD navelo je da se od članova njihovog rukovodećeg organa traži da potpišu izjavu o sprečavanju sukoba interesa samo kada po prvi put preuzimaju svoju ulogu, dok je 11% OCD izjavilo da nikada nisu tražili od članova svog rukovodećeg organa da potpišu takvu izjavu.

⁵⁵ Vrednost Indikatora 3.1.a u 2021. iznosila je 57%. Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se uzelo u obzir brisanje anketnog pitanja, revidirana vrednost za 2021. iznosi 59%.

Indikator 3.1.c: Udeo OCD koje dele relevantne informacije o svojoj organizaciji koristeći sredstva i kanale koji su dostupni svim zainteresovanim stranama u pogledu

- njihovih statuta
- njihove upravljačke strukture
- njihove organizacione politike

2021:

2 – minimalno ispunjava standarde	23%
-----------------------------------	-----

2023:

1 – does not meet standards	12%
-----------------------------	-----

U 2023, 12% OCD na Kosovu **stavilo je relevantne informacije na uvid javnosti**, tako što je objavilo svoja upravljačka dokumenta i strukturu odbora organizacije. Ovakav rezultat ukazuje na **smanjenje od 11 procentnih poena u poređenju sa rezultatima iz 2021**⁵⁶.

Indikator 3.1.d: Udeo OCD koje poseduju organizacionu politiku za rodnu ravnopravnost.

2021:

3 – umereno ispunjava standarde	50%
---------------------------------	-----

2023:

3 – umereno ispunjava standarde	47%
---------------------------------	-----

Podaci za 2023. pokazuju da je 47% OCD posedovalo politiku rodne ravnopravnosti. Ovaj procenat predstavlja **blag pad od 3 procentna poena** u poređenju sa rezultatima iz 2021. godine.

Indikator 3.1.e: Udeo OCD koje poseduju organizacionu strategiju, uključujući viziju, misiju i ciljeve.

2021:

4 – ispunjava većinu standarda	75%
--------------------------------	-----

2023:

4 – ispunjava većinu standarda	74%
--------------------------------	-----

Podaci iz Ankete OCD za 2023. navode da je 74% ispitanika potvrdilo da poseduju organizacionu strategiju/strateški plan. Ovakav rezultat ukazuje da nije bilo značajnih promena u poređenju sa rezultatima iz 2021⁵⁷.

⁵⁶ Vrednost Indikatora 3.1.c u 2021. iznosila je 29%. Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se uzelo u obzir brisanje anketnog pitanja, revidirana vrednost za 2021. iznosi 23%.

⁵⁷ Vrednost Indikatora 3.1.e u 2021. iznosila je 69%. Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se uzelo u obzir brisanje anketnog pitanja, revidirana vrednost za 2021. iznosi 75%.

SC 3.2. OCD su u stanju da komuniciraju o rezultatima svojih aktivnosti ka javnosti

Indikator 3.2.a: Udeo OCD koje imaju najmanje jedan internet kanal komunikacije

2021:

5 – u potpunosti ispunjava standarde	95%
--------------------------------------	-----

2023:

5 – u potpunosti ispunjava standarde	96%
--------------------------------------	-----

Anketa OCD za 2023. godinu otkrila je da je **96% ispitanika iz OCD** koristilo najmanje jedan internet kanal komunikacije **redovno za deljenje svog rada sa javnošću**, što ne predstavlja značajnu promenu u poređenju sa anketom koja je sprovedena 2021. godine. Četrdeset osam posto ispitanika navelo je da za komunikaciju koriste svoj veb-sajt.

Fejsbuk je daleko najpopularniji kanal i koristi ga **91%** OCD, a prati ga Instagram sa 46%. LinkedIn i aplikacije za razmenu poruka koriste se u sličnom procentu, odnosno, koristi ih 20% OCD.

Indikator 3.2.b: Udeo OCD koje poseduju zaposlene specijalizovane za komunikaciju

Ovaj indikator nije bio predmet procene.

Indikator 3.2.c: Udeo OCD koje sarađuju sa medijima

U 2023. 29% OCD na Kosovu izvestilo je da je učestvovalo u partnerstvima i sarađivalo sa medijima, što ukazuje na smanjenje od 5 procentnih poena u saradnji u poređenju sa brojkama za referentnu 2021. godinu kada je procenjeno početno stanje.

SC 3.3. OCD su transparentne u vezi sa svojim programskim aktivnostima i izvorima sredstava

Indikator 3.3.a: Udeo OCD koje objavljuju svoje godišnje izveštaje i finansijske izveštaje.

2021:

3 – umereno ispunjava standarde	48%
---------------------------------	-----

2023:

2 – minimalno ispunjava standarde	37%
-----------------------------------	-----

U 2023. 37% OCD izvestilo je da objavljuje i godišnje izveštaje i finansijske izveštaje, što je smanjenje od 11 procentnih poena u odnosu na 2021. godinu.⁵⁸

U pogledu pojedinačnih dokumenata, 48% OCD objavilo je godišnje izveštaje, dok je 44% podelilo svoje finansijske izveštaje. Međutim, 33% OCD odabralo je da ne objavi nijedan od ovih dokumenata. Kod OCD koje nisu objavile svoje finansijske i godišnje izveštaje odgovori zbog čega nisu su varirali, ali je većina navela minimalnu finansijsku aktivnost. Drugi su navodili birokratska odlaganja, organizacionu neaktivnost i usmerenje na ciljanu komunikaciju sa zainteresovanim stranama pre nego objavljivanje širokom auditorijumu, kao i da se njihov godišnji izveštaj redovno podnosi Poreskoj upravi i Kancelariji za registraciju OCD.

Kada je reč o načinima distribucije, 37% OCD odabralo je da objavi svoje informacije onlajn, dok je dodatnih 37% izjavilo da su ih distribuirali u štampanom formatu, a 45% je podnelo svoje izveštaje zvaničnim državnim registrima.

Indikator 3.3.b: Udeo OCD koje objavljuju informacije o svojim izvorima finansiranja i iznosima primljenim tokom prethodne godine.

2021:

2 – minimalno ispunjava standarde	27%
-----------------------------------	-----

2023:

1 – ne ispunjava standarde	20%
----------------------------	-----

U pogledu otkrivanja izvora finansiranja i primljenih iznosa za prethodnu godinu, 20% e objavilo pojedinosti o svojim izvorima sredstava i primljenim iznosima, što predstavlja smanjenje od 7 procentnih poena u poređenju sa 2021. godinom.

Od ovih 20%, dodatna analiza pokazuje da je 53% OCD podelilo informacije o svojim izvorima finansiranja, dok je 25% objavilo pojedinosti o primljenim iznosima. Dvadeset osam odsto OCD nije objavljivalo informacije ni o čemu od navedenog.

Nasuprot tome, 28% anketiranih OCD izvestilo je da nisu objavljivale ove informacije.

Indikator 3.3.c: Stepem poverenja javnosti u OCD

Prema Balkanskom barometru, **stepen poverenja javnosti u OCD ocenjen je sa 50%** za Kosovo.⁵⁹

⁵⁸ Vrednost Indikatora 3.3.a u 2021. iznosila je 38%. Nakon preračunavanja početne vrednosti da bi se osigurala tačna vrednost, revidirana vrednost za 2021. iznosi 48%.

⁵⁹ Balkanski javni barometar 2023 Indeks, dostupno na: <https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/public>

SC 3.4. OCD prate i ocenjuju rezultate i uticaj svog rada

Indikator 3.4.a: Udeo OCD koje su sprovele ocenu svog rada tokom protekle godine

2021:

4 – ispunjava većinu standarda	72%
--------------------------------	-----

2023:

4 – ispunjava većinu standarda	75%
--------------------------------	-----

Anketa OCD iz 2023. navodi da je 75% OCD izjavilo da su vršili evaluaciju aspekata svog rada kao što su projekti, strategije ili interni procesi u prošloj godini, što predstavlja blago povećanje od 3 procentna poena u poređenju sa 2021. godinom.⁶⁰

Na pitanje da li je organizacija sprovodila internu ili eksternu ocenu projekta, strategije, interne procedure ili drugog elementa u 2023, 65% je navelo da su vršili evaluaciju projekata. Što se tiče strategija 28% je potvrdilo da su rađene evaluacije strategija, dok je 32% to potvrdilo za interne procese.

Približno 15% je izjavilo da nisu sprovodili bilo kakve evaluacije. Za OCD koje nisu sprovele nijednu evaluaciju, razlozi su uglavnom bili to što u 2023. godini nisu imali tekuće projekte.

⁶⁰ Vrednost Indikatora 3.4.a u 2021. iznosila je 55%. Nakon preračunavanja početne vrednosti da bi se osigurala tačna vrednost, revidirana vrednost za 2021. iznosi 72%.

SC 3.5. OCD koriste istraživanja i podatke kao osnovu za svoj rad

Indikator 3.5.a: Udeo OCD čiji rad je zasnovan na podacima dobijenim putem istraživanja.

2021:

5 – u potpunosti ispunjava standarde	88%
--------------------------------------	-----

2023:

4 – ispunjava većinu standarda	80%
--------------------------------	-----

U Anketi OCD za 2023, 80% OCD odgovorilo je da su koristile neku vrstu istraživanja kao polaznu osnovu za svoj rad, što predstavlja pad od 8 procentnih poena u odnosu na anketu sprovedenu 2021⁶¹.

Na pitanje kakva istraživanja je njihova organizacija sprovodila kako bi probavila informacije za svoj rad, 51% je odgovorilo da su najčešće korišćeni metod – sastanci fokus grupe. Trideset osam odsto ispitanika odgovorilo je da su koristili terensko istraživanje, dok je 23% koristilo analizu dokumenata.

Pokazalo se da su ankete sa konkretnim grupama takođe popularne kod 36% OCD, ali su ankete javnog mnjenja lošije ocenjene i koristilo ih je samo 24% ispitanika. Kod onih koji nisu vršili istraživanja, većina je navela razloge koji obuhvataju nedostatak sredstava, nedostatak značajnih aktivnosti ili nepostojanje posebnih planova istraživanja. Trinaest odsto OCD odgovorilo je da nisu sprovodili nikakva istraživanja kako bi pribavili informacije za svoj rad.

Glavni razlozi za to što nisu sprovodili bilo kakva istraživanja obuhvatili su nepostojanje tekućih projekata ili nepostojanje konkretne aktivnosti koja je usmerena na istraživanje.

Indikator 3.5.b: Udeo OCD čiji rad se zasniva na konsultacijama sa licima na koja utiče njihov trenutni ili budući rad.

2021:

5 – u potpunosti ispunjava standarde	90%
--------------------------------------	-----

2023:

5 – u potpunosti ispunjava standarde	88%
--------------------------------------	-----

Anketa OCD iz 2023. godine otkrila je da se 88% OCD u aktivnostima rukovode informacijama koje dobiju od zainteresovanih strana koje imaju interes u njihovim trenutnim ili budućim nastojanjima. Ovi rezultati su slični onima koji su izneseni u izveštaju o početnom stanju u 2021. i ukazuju na blagi pad od 2 procentna poena.⁶²

U pogledu uključivanja zainteresovanih strana, 57% ispitanika navelo je da su podjednako sarađivali i sa svojim lokalnim zajednicama i sa članovima.

Skoro polovina organizacija konsultovala je lokalne vlasti, dok je 24% sarađivalo sa nacionalnim vlastima, a 35% je imalo interakciju sa javnim institucijama. Šest posto OCD konsultovalo je njihove korisnike ili donatorsku zajednicu. U situacijama kada nije bilo konsultacija što se dogodilo u 6% slučajeva, nedostatak angažovanja povezan je sa nedostatkom finansijskih resursa i aktivnosti u okviru organizacije.

61 Vrednost Indikatora 3.5.a u 2021. iznosila je 95%. Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se uzelo u obzir brisanje anketnog pitanja, revidirana vrednost za 2021. iznosi 88%.

62 Vrednost Indikatora 3.5.b u 2021. iznosila je 63%. Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se uzelo u obzir brisanje anketnog pitanja, revidirana vrednost za 2021. iznosi 90%.

SC 3.6. OCD rade u okviru pravednih partnerstava punih poštovanja kako bi ostvarile zajedničke ciljeve.

Indikator 3.6.a: Udeo OCD koje učestvuju u lokalnim, centralnim i međunarodnim mrežama OCD.

U 2023, 80% OCD bile su članice lokalnih, nacionalnih i međunarodnih mreža, što pokazuje pad od 11 procentnih poena u odnosu na anketu iz 2021. godine.

Ako se ova brojka bliže pogleda, 47% ispitanika bilo je deo nacionalnih mreža, dok su stope učešća u radu lokalnih mreža i međunarodnih mreža iznosile 44%, odnosno 32%. Nasuprot tome, značajnih 16% OCD navelo je da nisu povezani ni sa jednom mrežom.

Indikator 3.6.b: Udeo OCD uključenih u međusektorska partnerstva sa akademskim sektorom, socijalnim partnerima i privatnim sektorom.

Udeo OCD uključenih u međusektorska partnerstva sa akademskom zajednicom, socijalnim partnerima i privatnim sektorom iznosio je 59% prema rezultatima ankete iz 2023. godine, što ukazuje na smanjenje od 15 procentnih poena u poređenju sa rezultatima iz 2021⁶³.

Jednak broj od skoro 29% odgovorilo je da je njihova organizacija bila uključena u partnerstva sa socijalnim partnerima, privatnim sektorom i medijima. Univerziteti su pokazali najviši nivo partnerstava budući da su privukli 30% ispitanika. Dvadeset pet odsto OCD su izjavile da nisu sarađivale ni sa kakvim partnerima tokom 2023. godine.

SC 3.7. OSHC-të kanë një financim të diversifikuar.

Indikator 3.7.a: OCD imaju diversifikovanu bazu izvora sredstava.

2021:

3 – umereno ispunjava standarde	53%
---------------------------------	-----

2023:

3 – umereno ispunjava standarde	48%
---------------------------------	-----

Anketa OCD iz 2023. godine pokazuje da 48% OCD ima diversifikovane izvore donatorskih sredstava. Ovakav rezultat ukazuje na smanjenje od 5 procentnih poena u poređenju sa rezultatima iz 2021.

Najviši procenat OCD, 62%, dobilo je sredstva od stranih privatnih fondacija. Dodatna analiza stranih privatnih fondacija pokazala je da od OCD koje su dobile ova sredstva u 2023, 11% je primilo sredstva koja su činila manje od 25% njihovog budžeta, dok je 14% primilo više od polovine svog budžeta na ovaj način.

Pedeset devet posto OCD izjavilo je da su dobili sredstva iz nacionalnog budžeta. Za 18% ovih OCD, takva sredstva predstavljaju 10–25% njihovog budžeta, a za dodatnih 9% pokrila su više od polovine budžeta.

Pedeset dva odsto OCD odgovorilo je da su dobili sredstva od bilateralnih donatora, pri čemu je za 17% njih to predstavljalo do 25% budžeta, dok je datim sredstvima 21% OCD pokrilo preko 50% budžeta.

Evropska komisija bila je još jedan značajan donator kada je reč o diversifikovanim izvorima sredstava—47% OCD dobilo je sredstva od Evropske komisije. Devetnaest posto OCD koje su dobile sredstva iz tog izvora reklo je da su ta sredstva predstavljala između 10% i 25% njihovog budžeta, dok su za drugih 15% ova sredstva predstavljala preko 50% budžeta.

Međunarodne organizacije predstavljaju izvor finansiranja za dodatnih 44% OCD. Ujedinjene nacije

⁶³ Nakon preračunavanja početne vrednosti kako bi se osigurala tačna vrednost, revidirana vrednost za 2021. iznosi 74%.

pokrivaju 14% OCD finansiranja do 25% njihovog budžeta i 12% OCD za preko polovine njihovog budžeta. Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi obezbedila je sredstva za do 25% budžeta za 8% OCD i obezbedila sredstva za preko 50% budžeta za 3% OCD.

Domaće privatne fondacije bile su izvor finansiranja za 21% OCD. Ova sredstva predstavljala su manje od 10–25% budžeta za 16% OCD, dok su za dodatnih 4% ova sredstva pokrila polovinu njihovog budžeta.

Na pitanje da li su više od 50% svog budžeta dobili od jednog donatora, 52% je odgovorilo da jeste.

Indikator 3.7.b: Udeo OCD koje sredstva prikupljaju iz izvora koji nisu donatori, npr. članarine, korporativna/lična davanja ili delatnosti koje proizvode prihode.

2021:

4 – ispunjava većinu standarda	63%
--------------------------------	-----

2023:

3 – umereno ispunjava standarde	52%
---------------------------------	-----

Anketa OCD pokazuje da je 52% OCD izjavilo da su imale najmanje još jedan dodatni izvor sredstava, što je pad od 11 procentnih poena u odnosu na nalaze iz 2021. godine.

Ako detaljnije pogledamo ove brojke, individualne donacije bile su najviši izvor sredstava i pokrivale su 1–25% sredstava za 26% OCD i preko 50% sredstava za 2% OCD.

Sledeći izvor su prihodi od privatnog poslovnog sektora koji je pokrivaio 1–25% sredstava za 22% OCD i preko polovinu sredstava za 2% OCD. Članarine su obezbedile do 25% sredstava za 18% OCD.

U kontekstu sopstvenog poslovanja/ aktivnosti socijalnog preduzeća /pružanja usluga, 1–25% sredstava je obezbeđeno za 15% OCD, dok je za 3% iz tog izvora pokriveno preko 50% izvora sredstava.

Najmanji izvor sredstava za OCD su individualne donacije (*crowdfunding*) putem kojih je prikupljen prihod za samo 1% OCD i doprinelo se 1–25% njihovom budžetu.

SC 3.8. OCD imaju delotvorne, osnažene i razvijene ljudske resurse.

Indikator 3.8.a: Udeo OCD koje zapošljavaju lica

Podaci iz Ankete OCD iz 2023. godine pokazuju da je 27% OCD radilo bez plaćenih zaposlenih. Od ukupnog broja odgovora, 37% zapošljavalo je 1–5 osoba, 12% zapošljavalo je 6–10 osoba i 23% zapošljavalo je 11 i više lica. Ovi podaci pokazuju slične rezultate onima iz 2021. godine.

Indikator 3.8.b: Udeo OCD koje poseduju organizacionu politiku za ljudske resurse

2021:

1 – ne ispunjava standarde	2%
----------------------------	----

2023:

1 – ne ispunjava standarde	2%
----------------------------	----

Anketa OCD otkrila je da je samo 2% OCD koje su učestvovala u anketi u 2023. godini imalo svih devet organizacionih politika za ljudske resurse, što je jednako rezultatu iz 2021.

Na pitanje da li u organizaciji postoje organizacione politike na snazi, 21% OCD odgovorilo je da imaju jednu politiku, 11% je imalo dve, 9% je imalo tri, 5% četiri, 7% pet, 8% šest, 2% sedam i 1% osam politika.

Od organizacionih politika ljudskih resursa pomenutih u Anketi, 38% reklo je da imaju Politiku regrutovanja kadrova, 38% Politiku različitosti, jednakosti i uključivanja, 29% Politiku za ocenu radnog učinka, 27% Politiku za zaštitu dece i ranjivih grupa odraslih, 26% Politiku sprečavanja maltretiranja i uznemiravanja na radu, 21% Disciplinsku politiku, 19% Žalbenu politiku, 10% Politiku naknada i 5% Politiku za višak radne snage. Značajan broj OCD- 27%- izjavilo je da ne poseduje nijednu od navedenih politika.

Indikator 3.8.c: Udeo OCD koje su javno objavile upražnjena radna i volonterska mesta tokom protekle godine.

Ovaj indikator nije bio predmet procene.

Indikator 3.8.d: Udeo OCD koji imaju organizacionu politiku podstiče regrutovanje raznovrsne radne snage.

U proceni koja je sprovedena 2023. **nije bilo** promena u odnosu na poslednju procenu sprovedenu 2021. godine.

Konkretno, upitani da li poseduju politike koje podstiču angažovanje raznolike radne snage, poput Politike različitosti, jednakosti i inkluzije i Politiku regrutovanja kadrova, 21% ispitanika je navelo je da ne poseduje takve politike.

Indikator 3.8.e: Udeo OCD čiji zaposleni i volonteri su pohađali neki kurs obuke tokom protekle godine.

2021:

4 – ispunjava većinu standarda	79%
--------------------------------	-----

2023:

4 – ispunjava većinu standarda	77%
--------------------------------	-----

U 2023, značajna većina, odnosno 77%, OCD odgovorilo je da njihova organizacija omogućila svojim zaposlenima ili volonterima da pohađaju obuku u cilju njihovog profesionalnog razvoja, dok je 19% izjavilo da nije. Ovakav rezultat ukazuje na blagi pad od 2 procentna poena u poređenju sa rezultatima procene iz 2021. godine.

IZVORI

1. Godišnji finansijski izveštaj za 2022. godinu za javno finansiranje OCD. Link: <https://ojqfinancime.rks-gov.net/wp-content/uploads/2023/07/AnnualReport2022.pdf>
2. Radni dokument zaposlenih u Komisiji, Kosovo*, Izveštaj za 2023. godinu Link: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/kosovo-report-2023_en
3. Zapadni Balkan 2022 – Matrica za praćenje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva, dostupno na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgicfindmkaj/https://www.balkancsd.net/novo/wp-content/uploads/2023/04/62-3-MM-Regional-Report-2022.pdf>
4. AML/CFT Propisi i implikacije na OCD na Zapadnom Balkanu i Turskojstrana 22, dostupno na: <https://ecnl.org/sites/default/files/2023-10/112-4-FINAL-Policy-Paper-AMLCFT-Regulations-and-Implications-on-Civil-Society-in-WBT.pdf>
5. Resurs centar za civilno društvo na Kosovu, dostupno na: <https://www.rc-kosovo.org/en/home-english/>
6. Platforma za javne konsultacije, dostupno na: <https://konsultimet.rks-gov.net/index.php>
7. Godišnji izveštaj za javnu finansijsku podršku OCD na Kosovu za 2022. godinu, dostupno na: <https://ojqfinancime.rks-gov.net/en/documents-3/>
8. Javni konkursi za finansiranje projekata NVO, dostupno na: [Javni konkursi za finansiranje projekata NVO – Javna finansijska podrška za NVO \(rks-gov.net\)](https://www.rks-gov.net/javni-konkursi-za-finansiranje-projekata-nvo)
9. Baza podataka o finansiranju NVO, dostupno na: [Baza podataka o finansiranju NVO – Javna finansijska podrška za NVO \(rks-gov.net\)](https://www.rks-gov.net/baza-podataka-o-finansiranju-nvo)
10. CAF World Giving Index 2023, dostupno na: <https://www.cafonline.org/about-us/research/caf-world-giving-index>
11. Kabinet predsednika Vlade, Spisak konceptualnih dokumenata za 2024. godinu, dostupno na: <https://kryeministri.rks-gov.net/blog/lista-e-koncept-dokumente-2024/>
12. Stanje u oblasti volontiranja na Kosovu: Izazovi i perspektive. <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2654> poslednji pristup 8. nov. 2022.
13. Državna strategija za mlade 2024-2032, dostupno na: <https://www.mkrs-ks.org/?page=2.44>
14. Kancelarija za dobru upravu, Studija o volontiranju na Kosovu, dostupno na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgicfindmkaj/https://zqm.rks-gov.net/assets/cms/uploads/files/Vullnetarizmi%20n%C3%AB%20Kosov%C3%AB-%20Studimi-2-99-split-merge.pdf>
15. Superpuna, platforma za olakšavanje mladima da pristupe tržištu rada, zapošljavanje novih kadrova dostupno na: <https://superpuna.rks-gov.net/>
16. Izveštaj Kosovskog penzionog štednog fonda za 2022. godinu, dostupno na: <https://trusti.org/en/about-us/reports/annual/>
17. Agencija za statistiku Kosova 2022, dostupno na: <https://ask.rks-gov.net/>
18. Platforma za javne konsultacije na Kosovu, dostupno na: <https://konsultimet.rks-gov.net>
19. RADNI DOKUMENT ZAPOSLENIH U KOMISIJI Kosovo* Izveštaj za 2023, dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/kosovo-report-2023_en

20. Strategija Vlade za saradnju sa civilnim društvom za period 2019– 2023, dostupno na: <https://kryeministri.rks-gov.net/blog/strategjia-qeveritare-per-bashkepunim-me-shoqerine-civile-2019-2023-16-08-2019/>
21. Savet za saradnju Vlade sa civilnim društvom, dostupno na: <https://kryeministri.rks-gov.net/en/the-office-of-prime-minister/council-for-cooperation-of-the-government-with-civil-society/>
22. Kancelarija za dobru upravu, Izveštaj o evaluaciji sprovođenja Strategije za saradnju Vlade sa civilnim društvom, dostupno na: [RAPORTI I VLERËSIMIT TË ZBATIMIT TË STRATEGJISË QEVERTARE PËR BASHKËPUNIM ME SHOQËRINË CIVILE 2019-2023 – CiviKos](#)
23. CIVIKOS 2023 Izveštaj o praćenju sprovođenja Vladine strategije za saradnju sa civilnim društvom za period 2019–2023, dostupno na: [REPORT ON MONITORING THE IMPLEMENTATION OF THE GOVERNMENT STRATEGY FOR COOPERATION WITH CIVIL SOCIETY 2019-2023 – CiviKos](#)
24. Davanje na Kosovu u 2022. godini: Izveštaj o stanju filantropije: https://givingbalkans.org/kosovo_en Highlighting Kosovo's Top Five Humanitarian Initiatives of 2023: https://givingbalkans.org/kosovo_en/content/kosovos-top-five-humanitarian-initiatives-2023
25. Balkanski javni barometar 2023 Indeks, dostupno na: <https://www.rcc.int/balkanbarometer/results/2/public>
26. Periodična ažuriranja Matrice za praćenje BCSDN-a od aprila 2024, dostupna su ovde: <https://balkancsd.net/novo/wp-content/uploads/2024/04/MM-PERIODICAL-UPDATE-April-2024-Revised-1.pdf>
27. KLGI Izveštaj o praćenju javnih konsultacija na lokalnom nivou, 2023, dostupno na: <https://www.klgi-ks.com/wp-content/uploads/2024/04/MONITORING-REPORT-OF-PUBLIC-CONSULTATION-AT-THE-LOCAL-LEVEL-2023-1.pdf>

SPISAK KONSULTOVANIH ZAKONA

- Administrativno uputstvo (VRK) br. 12/2022 o registraciji, radu i deregistraciji nevladinih organizacija, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=66914>
- Zakon br. 06/L-43 o slobodi udruživanja u NVO, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=19055>.
- Zakon br. 08/L-166 o javnim okupljanjima, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=70935>
- Zakon br. 08/L-244 o izmenama i dopunama Zakona br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=85110>
- Zakon o opštem upravnom postupku (05/L-031), dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=12559>
- Zakon o upravnim sporovima (03/L-202), dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2707> (na snazi od 31.12.2023).
- Zakonik br. 06/L-074 Krivični zakonik Republike Kosovo, dostupno na: <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/A5713395-507E-4538-BED6-2FA2510F3FCD.pdf>
- Zakon br. 06/L-43 o slobodi udruživanja u NVO, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=19055>.
- Zakon Br. 05/ L-096 o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=12540>
- Krivični zakonik Republike Kosovo, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=18413>
- Zakon br. 05/L-028 o porezu na dohodak građana, član 28, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=11014>
- Zakon Br. 03/L-145 o omladinskom organizovanju. <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2654>, poslednji pristup 8. nov. 2022.
- Poslovnik Skupštine Republike Kosovo, članovi 35 i 39, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=61266>
- Uredba (VRK) Br. 05/2016 o minimalnim standardima za proces javnih konsultacija, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=15036>